

Monika Ślęzak

Zastosowanie wywiadu narracyjnego na gruncie socjologii kultury fizycznej : ze szczególnym uwzględnieniem dalekowschodnich sztuk walki

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 6, 34-41

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr nauk humanistycznych Monika Ślęzak (Instytut Socjologii UR) podejmuje niezmiernie ważną dla nowoczesnej teorii sportu i teorii sztuk walki problematykę metodologii badań jakościowych.

MONIKA ŚLĘZAK
Uniwersytet Rzeszowski, Polska

Zastosowanie wywiadu narracyjnego na gruncie socjologii kultury fizycznej (ze szczególnym uwzględnieniem dalekowschodnich sztuk walki) / Use of narrative interview based on sociology of physical culture (Taking into consideration eastern martial arts)

Słowa kluczowe: badania biograficzne, wywiad narracyjny, kultura fizyczna, sztuki walki, socjologia kultury fizycznej

Dla socjologii kultury fizycznej szczególnie interesującym obiektem badań będą jednostki uprawiające sport wyczynowo oraz uprawiające dalekowschodnie sztuki walki. Ujmując „biografię jako temat” interesować będzie badacza przebieg kariery sportowej jednostki, miejsce aktywności fizycznej w życiu jednostki, znaczenie przypisywane aktywności fizycznej oraz poszczególnym wydarzeniom w życiu jednostki związanym z przebiegiem kariery sportowej czy mistrzowskiej. Traktując „biografię jako środek” badacz ma możliwość postawienia pytań i problemów. Przede wszystkim należałoby określić jakie miejsce w życiu jednostki zajmuje aktywność fizyczna, jakie jest jej podejście do tej sfery życia, co jednostkę motywuje do aktywności fizycznej, jak aktywność fizyczna wpływa na przebieg życia jednostki itp.

Artykuł stawia sobie za cel ukazanie przykładowego zastosowania techniki wywiadu narracyjnego na gruncie socjologii kultury fizycznej. Zainteresowania autorki skupiają się na biografii osób uprawiających (zwłaszcza wyczynowo) sport, a szczególnie dalekowschodnie sztuki walki. Poniżej omówione zostało zagadnienie badań biograficznych, terminologii związanej z socjologią kultury fizycznej w odniesieniu do omawianego problemu oraz ukazano przykładowe problemy badawcze, jakie można badać z zastosowaniem wywiadu narracyjnego.

Metoda biograficzna w socjologii oraz wywiad narracyjny jako jedna z jego technik

Pod koniec lat 60. XX wieku miał miejsce spór między Parsonowską teorią działania czy szerzej strukturalnym funkcjonalizmem a neohumanistycznymi orientacjami, jak: interakcjonizm symboliczny, etnometodologia, socjologia poznawcza i socjologia interakcji Goffmana. Te kontrowersje były motywu dokonania przez Thomasa Wilsona rozróżnienia paradygmatu normatywnego i interpretatywnego (bliskie opozycji mikro-makro). Orientacja normatywna jest charakterystyczna dla socjologii strukturalno-funkcjonalnej oraz kulturalizmu, a wychodzi z założenia, że „zbiór reguł, norm czy wzorów porządkujących działania społeczne ma charakter programu determinującego poszczególne akty działania” [Piotrowski 1998, s. 10–12]. Natomiast orientacja interpretatywna wiąże się z socjologią Simmla, Webera, Znanieckiego, amerykańskiego pragmatyzmu (związki z interakcjonizmem) i wypływa z fenomenologii A. Schutza (ta zaś bierze korzenie z myśli Husserla). Co prawda socjologia strukturalno-funkcjonalna wchłaniała pewne myśli socjologów interpretatywnych, jednak można wyróżnić wyraźnie kryterium między tymi dwiema orientacjami. Sformułował je H. Blumer a dotyczy ono tego, iż znaczenia nadawane przez działających ludzi innym jednostkom i rzeczom „są podtrzymywane i modyfikowane w nieustannym procesie interpretacji stosowanych przez ludzi w toku działań” [Piotrowski 1989, s. 12–13] – to wyróżnia orientację interpretatywną.

W centrum zainteresowania socjologii interpretatywnej jest człowiek jako działający podmiot i interpretator społeczeństwa. Przyjmuje ona założenie, że rzeczywistość społeczna jest tworzona w toku działania aktora społecznego, zaś on posiada jaźń oraz dokonuje interpretacji siebie i otoczenia [Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 11]. Zatem socjologia interpretatywna z założenia interesuje się jednostką, choć kwestia biografii zyskała na znaczeniu dopiero we współczesnych badaniach interakcjonistycznych (wywodzących się ze szkoły chicagowskiej). W uproszczeniu można

powiedzieć, iż dla orientacji normatywnej charakterystyczne są metody ilościowe, zaś dla orientacji interpretatywnej metody jakościowe.

W socjologii metoda biograficzna zastosowana była po raz pierwszy w szkole chicagowskiej, której cechą był empiryzm bliski antropologii i etnografii, a do tego łączący "socjologię z tradycyjną humanistyką poprzez pogłębioną interpretację zjawisk" [Hałas 1994, s.7]. Zwieńczeniem dorobku tej szkoły było klasyczne studium Znanieckiego i Thomasa *Chłop polski w Europie i Ameryce* [za: Włodarek, Ziółkowski 1990, s. 3]. Znaniecki zakładał, że jednostki są aktywnymi uczestnikami życia społecznego, zaś badacz powinien zbierać dane z punktu widzenia uczestnika życia społecznego przy jednoczesnej minimalizacji wpływu badacza na zbierany materiał. Zatem jego metoda zakłada swobodne wyrażanie poglądów i odczuć w kontekście sytuacji, w jakiej jednostka badana się znajduje [Smolicz, Secombe 1999, s. 385]. Następcami Znanieckiego byli w Polsce J. Chałasiński i J. Szczepański, zaś szczególnie popularne były konkursy na pamiętniki. Stopniowo również w innych krajach powracano do tej metody – zaczęto znów zwracać większą uwagę na jednostkę i jej rolę w życiu społecznym oraz uwzględniać subiektywną perspektywę badanych (badania ze współczynnikiem humanistycznym) [Włodarek, Ziółkowski 1990, s. 4]. Później zainteresowanie metodą biograficzną znajdujemy u Bergera, Luckamana, Thompsona, Niethammera, Harre'a, Secorda, Kohli'ego, Bertauxa, Shawa, Garfinkela, Cicourela, Denzina, Gläsera, A. Straussa, Schutze'a i innych [Helling 1990, s. 14–15].

Jak pisał Jan Szczepański metoda dokumentów biograficznych to „prowadzenie badań socjologicznych, w których (...) zbiera się tylko materiały zawierające relacje ludzi o ich uczestnictwie w zdarzeniach i procesach stanowiących przedmiot badań, a na podstawie tych relacji dokonuje się opisu danych procesów i stawia hipotezy wyjaśniające” [Szczepański 1973, s. 619–620]. Metoda biograficzna przyjmuje różne formy i nazewnictwo: biografia, autobiografia, historie życia, opowiadania o życiu, dokumenty osobiste, wywiady pogłębione – zwłaszcza narracyjny wywiad, badanie cykli życia itd. Metoda ta koncentruje się przede wszystkim na przebiegu życia jednostek, traktowanego jako wycinek rzeczywistości społecznej oraz relacjach między jednostkowymi biografiami a społeczeństwem i procesach w nich zachodzących [Włodarek, Ziółkowski 1990, s. 4–6].

Zainteresowanie metodą biograficzną przejawiają zwolennicy różnych orientacji teoretycznych (interakcjonizmu symbolicznego, fenomenologicznej socjologii wraz z etnometodologią, strukturalizmu i marksizmu, analizy konwersacyjnej), a też i przedmiot badań jest różnorodny, m.in. zmiana społeczna w perspektywie pokolenia lub kilku pokoleń [por.: Ross 1987, s. 107–177], praca i kariera zawodowa [por.: Dobrowolska 1987, s. 119–132; Konecki 2000, 1987, s. 199–206], orientacja wobec czasu [Worach-Kardas 1987, s. 133–144]. Jak pisze przedstawiciel interpretatywnego interakcjonizmu – N. K. Denzin – „celem analizy biograficznej jest odnajdywanie sensu w przeżyciach zwykłych ludzi”, ponadto w biografię wnika się z punktu widzenia subiektywnie znaczącego doświadczenia, stąd wyższość znaczenia nad metodą [Denzin 1990, s. 55]. Od czasu opublikowania przez Denzina książki „The Research Act” (1970), w której starał się odbudować rangę metody biograficznej, metoda ta znów zaczęła wzbudzać zainteresowanie socjologów, psychologów społecznych i historyków [Helling 1985, s. 93]. W odniesieniu do wykorzystania materiałów biograficznych jako bazy badań socjologicznych mamy dwie tendencje metodologiczne: wykorzystywanie tylko tych materiałów do analizy badanych zagadnień bądź traktowanie ich jako materiałów pomocniczych i dodatkowych [Szczepański 1997, s. 365–366].

Rozróżnić należy „biografię jako temat”, gdzie pytamy o typowe sekwencje zdarzeń w życiu jednostek i grup, znaczenie przypisywane tym zdarzeniom jak również ich strukturę oraz „biografię jako środek” – tu informacje biograficzne mają służyć odpowiedzeniu na stawiane pytania i problemy. Współcześni badacze posługujący się metodami biograficznymi chcą znaleźć prawdziwości w odniesieniu do indywidualnych przypadków, grup w określonym kontekście, formalnych struktur interakcji oraz wiedzy potocznej i innych [Helling 1985, s. 96]. Patrząc z perspektywy faz procesu badawczego można wyróżnić biografię kompletną (zbieranie danych o całym życiu badanych jednostek czy grup), tematyczną (zbieranie danych dotyczących danej dziedziny życia, np. zawodu czy fazy życia, np. młodości) i przygotowaną do opublikowania [Denzin, za: Helling 1985, s. 96].

D. R. Watson wskazuje natomiast na podejście zwane „odpowiedniością” – tu uznaje się, że teksty (auto)biograficzne odnoszą się bezpośrednio do rzeczywistości pozatekstowej i umożliwiają jej wyobrażeniową rekonstrukcję oraz podejście, w którym teksty (auto)biograficzne analizowane są z zamiarem odkrycia ich własnych strukturalnych własności, zatem są jednostkami samowystarczającymi [Watson, za: Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 30]. P. Bourdieu pisze natomiast o zjawisku iluzji biograficznej – chodzi tu o problem spójności biografii, która w rzeczywistości jest iluzją. Jego zdaniem historie życia organizują dwie różne logiki: logika pola społecznego/pozycji społecznych (obszar społeczeństwa i kultury gdzie rozgrywa się życie) oraz logika osobistego życia jednostki, która może powodować przeświadczenie jednostki o kontrolowaniu własnego życia. Gdy owe logiki zamiast się nakładać, przecinają się, wówczas mamy iluzję biograficzną [Bourdieu, za: Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 34–35]. Koncepcja ta jest jednak poddawana krytyce.

Rokuszewska-Pawełek [2002, s. 28–29] zwraca uwagę, iż badając biografię jako konstrukt i składnik życia codziennego, wskazać można trzy kierunki zainteresowań. Pierwszy z nich to przebieg życia – instytucjonalizacja przebiegu życia i odpowiadająca jej koncepcja „normalnej” biografii czyli wzorca wyznaczającego etapy życia zgodnie z wymogami instytucji społecznych i normami społecznymi [por.: Kohli 1985]. Drugi to biografia jako jednostkowa aktualizacja obiektywnych społecznych modeli przebiegów życia – m.in. relacje między jednostką i społeczeństwem (napięcia między procesami socjalizacji a indywidualizacji) [por.: Prawda 1987, Schutze 1990]. Trzeci natomiast to relacje między powyższymi poziomami z uwzględnieniem struktur wytwarzających ich kontekst społeczny: biografia jako rekonstrukcja i poszukiwanie zasad nią rządzących (badanie reguł selekcji i łączenia zdarzeń) [por.: Fischer 1982, Brose 1990 i in.]. M. Prawda uważa, że obecnie tzw. normalna biografia ustępuje miejsca biografii kształtowanej w większym stopniu samodzielnie. Jest to spowodowane wzrostem przymusu wyboru i podejmowania decyzji w życiu społecznym – powiększa się sfera wymagająca indywidualnych rozstrzygnięć [Prawda 1989, s. 81].

Obecnie szczególną popularność zyskał program badań biograficznych Fritza Schutzego. Jego podejście analityczne polegające na łączeniu różnych typów badań biograficznych nazywane jest socjologią biografistyczną, zaś główny przedmiot jego zainteresowania to biografia jednostki. Większość prac badawczych z zakresu biografistyki powstających w Niemczech opiera się na koncepcji F. Schutze, jednak nie jest to jedyna koncepcja rozwijana w Niemczech. Mamy bowiem również koncepcję „obiektywnej hermeneutyki” Ulricha Oevermanna. Tu skoncentrujemy się jednak na pierwszej z nich. F. Schutze uważa, że należy zwrócić uwagę na „procesowy” charakter zjawisk biograficznych a jednocześnie wyjść – przy ich analizie – poza „paradygmat działania”. Podstawowym materiałem biograficznym dla niego jest materiał uzyskany w drodze wywiadu autobiograficznego. Materiał nagrywa się a potem poddaje szczegółowej analizie pod kątem treści i sposobu prezentacji [Prawda 1989, s. 83–84].

Schutze wykazał, że na indywidualną biografię składają się „struktury procesowe”, pojawiające się w poszczególnych historiach, w dodatku w różnych kombinacjach. Wyróżnił cztery takie struktury procesowe, odpowiadające sposobom podejścia narratora do ważnych faz swego życia i występujących w ich ramach form aktywności konstytuujących jego działania społeczne. Pierwsza z nich to „biograficzne plany działania”, odpowiadają one zasadzie perspektywicznego planowania przebiegu własnego życia i próbom realizacji planów jednostki. Druga ze struktur to „wzorce instytucjonalne przebiegu życia” (instytucjonalne wzorce normatywne); dotyczy to ukierunkowywania się jednostki na normatywne oczekiwania instytucjonalne i ich kontrolny wpływ na jednostkę. Trzecia struktura to „trajektorie” – bycie ogarniętym przez zewnętrzne, niezależne od jednostki okoliczności i zdarzenia (na tej strukturze Schutze skupia największą uwagę). Ostatnia ze struktur to „przemiany biograficzne” (metamorfozy). Dotyczą one radykalnych, pozytywnych zmian przebiegu życia związanych z pojawiającymi się na drodze życia jednostki, wzbogacających jej życie [Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 47–49; Schutze 1997; Riemann, Schutze 1992].

Skupmy teraz uwagę na wywiadzie narracyjnym jako jednej z technik badań biograficznych. Jak pisze K. Kaźmierska „istotą wywiadu narracyjnego jest (...) otrzymanie opowieści o życiu, nie będącej sumą odpowiedzi na postawione pytania, lecz spontaniczną narracją, niezakłóconą

interwencją badacza” [Kaźmierska 2004, s. 74]. Celem jest by jednostka przedstawiła relacje o swym życiu czy jego określonych fazach. Narracje zapisuje się na taśmie magnetofonowej. Dalej badaczka wyróżnia fazy wywiadu: 1) fazę rozpoczęcia wywiadu, jej celem jest stworzenie atmosfery sprzyjającej opowiadaniu; 2) fazę stymulacji do opowiadania czyli wyjaśnienie rozmówcy o jaki rodzaj wypowiedzi jest proszony; 3) fazę narracji; 4) fazę pytań – po definitywnym zakończeniu przez badanego narracji; 5) fazę zakończenia wywiadu – „normalizacji” sytuacji [Kaźmierska 2004, 75–77]. Wskazana przez Kaźmierską fazę czwartą – fazę pytań, należałoby moim zdaniem rozbić na dwie odrębne lub podzielić na dwie podczęści. Dwojakiego rodzaju bowiem pytania zadaje się badanemu. Są to pytania dotyczące kwestii niejasnych dla badacza a wynikających bezpośrednio z toku narracji oraz pytania związane z problematyką jaką określił sobie badacz przed rozpoczęciem badań. Z punktu widzenia narratora to rozróżnienie nie ma znaczenia, jednak dla badacza jest istotne [patrz: Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 56–57].

Socjologowie biografistyczni budują modele teoretyczne wokół modeli: karier zawodowych, strukturalnych procesów biograficznych, formowania się ustabilizowanego nastawienia wobec własnego życia, rozwoju i zmian „światów społecznych” środowiska społecznego [Riemann, Schutze, Rosenthal i in. za: Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 62–63]. Badania biograficzne mają na celu analizę makroprocesów (np. masowa emigracja), procesów biograficznych (obejmujących całość życia, wybrane fazy lub jego aspekty), procesów interakcyjnych [Rokuszewska-Pawełek 2002, s. 64; patrz: Czyżewski 1996].

Poniżej przedstawiono, jakie miejsce zajmują dalekowschodnie sztuki walki w kulturze fizycznej i socjologii kultury fizycznej oraz jakie rozumienie tych terminów autorka przyjmuje dla potrzeb artykułu.

Kultura fizyczna i socjologia kultury fizycznej a dalekowschodnie sztuki walki

„Kultura fizyczna” jest pojęciem wieloznacznym. Wynika to z faktu wieloznaczności pojęcia „kultura” oraz funkcjonowania wcześniej w świadomości potocznej. Można jednak wyróżnić wyraźnie cztery sposoby definiowania tego pojęcia:

- kultura fizyczna jako całokształt materialnego środowiska kształtowanego przez człowieka zgodnie z jego potrzebami, wartościami oraz możliwościami czyli inaczej świat „uczłowieczonej kultury”, kultura materialna oraz człowiek jako istota fizyczna powiązana zależnościami ze środowiskiem przyrodniczym;
- kultura fizyczna jako system wartości oraz działań i ich efektów w zakresie fizycznej aktywności człowieka w zależności od warunków zewnętrznych i potrzeb społecznych;
- kultura fizyczna jako ogół form aktywności ruchowej człowieka, podejmowanych przez niego świadomie w celu poprawy zdrowia, rozwoju, sprawności fizycznej oraz urody podporządkowanych jednocześnie wzorowi wszechstronnej, harmonijnej i dynamicznej osobowości;
- kultura fizyczna jako synonim sportu [Krawczyk 1995, s. 26–27].
- Dla potrzeb artykułu została przyjęta definicja kultury fizycznej zaproponowana przez Z. Krawczyka, mówiąca, iż kultura fizyczna to „względnie zintegrowany i utrwalony system zachowań w dziedzinie dbałości o rozwój fizyczny, sprawność ruchową, zdrowie, urodę, cielesną doskonałość i ekspresje człowieka, przebiegających według przyjętych w danej zbiorowości wzorów, a także rezultaty owych zachowań” [Krawczyk 1995, s. 28].

Problematyka relacji między kulturą fizyczną i społeczeństwem była podejmowana na gruncie różnych orientacji teoretycznych, jak: systemowo-funkcjonalna, etnometodologiczna, dialektyczna, pozytywistyczna, interakcjonizmu symbolicznego oraz teorii konfliktu. Tu zostanie skupiona uwaga na dwóch spośród nich. Z punktu widzenia interakcjonizmu symbolicznego kultura fizyczna jest systemem znaczeń współtworzonych i wzajemnie komunikowalnych, jak też interpretowanych przez jednostki biorące w niej udział [Tyszką 1973]. Natomiast na gruncie etnometodologii kultura fizyczna jest zinternalizowana i przeżywana przez członków grupy etnicznej czy narodu wpływając na rozwój poczucia jej tożsamości i autonomii [Kew, Tylor, Cheska, za: Krawczyk 1995, s. 31; Krawczyk 1980]. Wspominam te dwie orientacje, gdyż mają one związek bezpośredni z wcześniej omawianymi zagadnieniami.

Określenie „socjologia kultury fizycznej” pojawiło się w drugiej połowie lat 50-tych XX wieku i początkowo zostało przyjęte ze sceptycyzmem. W Polsce dopiero na przełomie lat 70/80-tych oficjalnie zaakceptowano tę subdyscyplinę socjologii. Na świecie prace o tematyce socjolo-

gii kultury fizycznej zaczęto publikować jeszcze przed drugą wojną światową, a po wojnie zjawisko to się zintensyfikowało. Refleksja nad problematyką sportu, rekreacji i wychowania fizycznego pojawiła się natomiast jeszcze pod koniec wieku XIX [Krawczyk, Krawczyk 1998, s. 443 i nast.]. W Polsce wśród prac w zakresie socjologii kultury fizycznej można wyróżnić kilka typów: studia teoretyczno-analityczne, studia teoretyczne, badania empiryczne, badania skrajnie opisowe [Krawczyk 1995, s. 22]. Z. Krawczyk wyróżnia sześć grup problemowych a zarazem funkcji praktycznych socjologii kultury fizycznej: wychowanie oraz socjalizacja przez i do kultury fizycznej, społeczne aspekty organizacji kultury fizycznej, procesy profesjonalizacji kultury fizycznej, socjologia stosunków politycznych wobec kultury fizycznej, kultura fizyczna jako element kultury globalnej oraz socjotechnika sportu. W kulturze fizycznej wyodrębnia się 3 segmenty: sport, wychowanie fizyczne i rekreację. Czasem do tego dodawana jest turystyka oraz rehabilitacja [Krawczyk 1995, s. 32–34, 43].

Wojciech J. Cynarski pisze za Kosiewiczem, iż kultura fizyczna jest „całokształtem dorobku ludzkości lub jakiejś społeczności w sferze idealnej, materialnej i relacyjnej (...) wytworzonego w ogólnym rozwoju historycznym lub określonej epoce, będącego w danym środowisku (...) środkiem i skutkiem kultury fizycznej oraz kultury osobistej jednostek należących do tego środowiska” [Cynarski 2000, s. 17]. Kulturę fizyczną tworzą jej różne ujęcia (artystyczne, filozoficzne, naukowe, techniczne, w formie instytucji społecznych) społecznie tworzone, przejęte i przetwarzane [patrz: Kosiewicz 1989, s. 7; Krawczyk 1995]. Dalekowschodnie sztuki walki zwracają uwagę, że ważna jest nie tylko dbałość o sprawność fizyczną, ale też rozwój osobowości – dążenie do perfekcjonizmu w sferze przeżyć duchowych. Stąd dla osób uczących się dalekowschodnich sztuk walki doskonalenie technik jest sposobem i środkiem podporządkowanym wewnętrznemu samoafirmacji [Cynarski 2000, s. 18].

Jak zauważa K. Obodyński dalekowschodnie sztuki walki są fenomenem kultury fizycznej ale jednocześnie zjawiskiem społeczno-kulturowym. Istotne związki łączą je również z socjologią, pedagogiką, antropologią kulturową, teorią treningu, teorią kultury fizycznej, choć na ich gruncie dosyć rzadko pojawia się ta tematyka. To co najistotniejsze w dalekowschodnich sztukach walki z punktu widzenia socjologii kultury fizycznej, to alternatywna postawa wobec paradygmatu postawy sportowo-rywalizacyjnej, komercjalizacji i rycerskiego etosu [Obodyński 2003, s. 12–13.]. Problematyka dalekowschodnich sztuk walki winna być ujmowana w szerokim kontekście badań interdyscyplinarnych, co podkreśla W. J. Cynarski. Jego zdaniem w dziedzinie sztuki walki należy wyróżnić następujące, występujące w naukach humanistycznych – współcześnie – kierunki badań: historyczne, społeczne (raczej sporadycznie podejmowane), pedagogiczne i systemowe. Podkreśla też, iż „wskazane jest prowadzenie badań interdyscyplinarnych i poznanie praktyczne szerokiego kontekstu dalekowschodnich sztuk walki, tworzących systemy kultury fizycznej w integralnej jedności ze sferami moralności i kultury symbolicznej. Takie szerokie ujęcie teoretyczne i postulowana wszechstronność umożliwić powinno ujęcie holistyczne i budowę teorii na miarę nowego, syntetycznego – systemowego paradygmatu nauki” [Cynarski 2003, s. 27–29; patrz: Cynarski 2004].

Propozycje zastosowania techniki wywiadu narracyjnego w odniesieniu do dalekowschodnich sztuk walki oraz kultury fizycznej w ogóle

Dla socjologii kultury fizycznej szczególnie interesującym obiektem badań będą osoby uprawiające sport wyczynowo oraz uprawiające dalekowschodnie sztuki walki. Przy ujęciu „biografii jako tematu” interesować będzie badacza przebieg kariery sportowej jednostki, miejsce aktywności fizycznej w jej życiu, znaczenie przypisywane aktywności fizycznej oraz poszczególnym wydarzeniom w życiu badanego związanym z przebiegiem kariery sportowej czy mistrzowskiej. Traktując „biografię jako środek” badacz ma możliwość postawienia pytań i problemów. Spróbujmy zatem to uczynić. Przede wszystkim należałoby określić jakie miejsce w życiu jednostki zajmuje aktywność fizyczna, jakie jest jej podejście do tej sfery życia, co jednostkę motywuje do aktywności fizycznej, jak aktywność fizyczna wpływa na przebieg życia jednostki.

Aby stawiać bardziej szczegółowe pytania, należy odnieść się do poszczególnych form aktywności fizycznej czy dyscyplin sportowych, gdyż z ich specyfiki wypływać będą konkretne zagadnienia i problemy interesujące badacza. I tak na przykład w odniesieniu do dalekowschod-

nich sztuk walki interesujące byłoby znalezienie odpowiedzi na pytanie: co motywuje ludzi do podjęcia takiej formy aktywności fizycznej, zwłaszcza osób nie związanych kulturowo z tymi tradycjami – Europejczyków czy Amerykanów? Jakie miejsce w ich życiu zajmują walki Wschodu? Czy pod wpływem styczności z tą formą kultury azjatyckiej przejmują oni jakieś jej elementy w sferze duchowej, intelektualnej itp.? Jak styczność jednostki z walkami Wschodu i związanym z nimi systemem filozoficznym wpływa na życie jednostki, jego przebieg, postawę jednostki względem świata i życia? Czy jest to wpływ trwały czy czasowy, pełny czy częściowy? Jakie znaczenie ma osoba mistrza-nauczyciela, szczególnie w przypadku osób wychowanych w duchu indywidualizmu i na uboczu lub z dala od systemu patriarchalnego? Jak wygląda hierarchia autorytetów w przypadku takiej osoby i ich wpływ na jednostkę i jej życie? Jak wygląda ścieranie się w jednostce i jej biografii przeciwstawnych lub co najmniej różnych systemów moralnych, postaw życiowych – tych wyniesionych z własnej kultury i własnego społeczeństwa oraz tych przejmowanych w trakcie kontaktu z dalekowschodnimi sztukami walki i systemem kulturowym związanym z nimi? Czy porównywalne jest oddziaływanie na jednostkę dalekowschodnich sztuk walki i zachodnich form aktywności fizycznej oraz związanych z nimi postaw moralnych, społecznych, ogólnozyciowych? Czy postawa Azjatów uprawiających sztuki walki i Europejczyków czy Amerykanów jest taka sama lub przynajmniej zbliżona? Jak czas kontaktu z tą formą aktywności wpływa na jednostkę i jej życie lub fazy życia?

Oczywiście są to przykładowe pytania i problemy przyjmowane przez autorkę jako hipotezy. Pamiętać jednak należy, iż badania biografistyczne wypływają przede wszystkim z teorii ugruntowanej [patrz: Konecki 2000; Glasser, Strauss 1979]. Jej metodologia polega na budowie teorii w oparciu o systematycznie zbierane dane empiryczne. Teoria wyłania się w trakcie badań empirycznych, w związku z tym hipotezy, pojęcia i ich własności są budowane w trakcie badań i wtedy też modyfikowane i weryfikowane [patrz: Konecki 2000; Glasser, Strauss 1979]. Zatem wnikanie w głąb problematyki nie jest możliwe wcześniej niż w trakcie badań. Autorka niniejszego tekstu jest umiarkowaną zwolenniczką teorii ugruntowanej. Może nawet trafniejsze byłoby określenie, iż ma sceptyczne podejście do tej teorii, aczkolwiek nie odrzuca jej całkowicie. Proponuje raczej zastosowanie jej metodologii w odniesieniu do zagadnień i obszarów, które faktycznie są dla badacza białą plamą. Niebawale rzadkie jest bowiem, by badacz nic nie wiedział o badanym przedmiocie i nie był w stanie postawić trafnych w znacznym stopniu hipotez. Jeśli nawet obiektem badań jest jednostka i jej życie, to w przypadku określonych, interesujących badacza kategorii badanych, ma on już jakąś wiedzę i wyobrażenie na temat tego jak w zarysie chociażby przebiegać mogą pewne zjawiska i procesy, i czym mogą być warunkowane. Jedyną możliwością kiedy badacz nic nie wie o problemach go interesujących, to jeśli pojawia się po raz pierwszy w zbiorowości, w której ma prowadzić badania, nic nigdy na ten temat nie czytał itp. To w rzeczywistości jest niemożliwe.

Autorka widzi sens przyjmowania bezkrytycznie metodologii teorii ugruntowanej w przypadku „biografii jako tematu”. Jeśli jednak mówimy o „biografii jako śródtku”, to uważa, że wręcz obowiązkiem badacza jest zaznajomienie się ze zbiorowością, spośród której będą się potem rekrutować badani, problemami występującymi w niej i problemami, z jakimi w życiu stykają się jej członkowie (w jej funkcjonowaniu). Dzięki temu badania od początku ich przebiegu będą cechowały się dużym stopniem trafności w wyborze problematyki, a w trakcie samych badań będzie miała miejsce ich weryfikacja, hierarchizacja ważności, uszczegóławianie oraz uzupełnianie i poszerzanie problematyki. Możliwe jest też, przynajmniej częściowo, stawianie hipotez i na tyle, na ile jest to możliwe, należy to czynić tym bardziej, że chociażby w odniesieniu do dalekowschodnich sztuk walki literaturę na jej temat tworzą głównie osoby w sensie praktycznym związane z tą formą aktywności fizycznej. Można zatem powiedzieć, iż gdyby osoby te podjęły się prowadzenia badań biograficznych byłyby badaczami mogącymi jednocześnie pełnić rolę badanego – co w jeszcze bardziej predystynuje ich do stawiania hipotez o charakterze ogólnym, wychodzącym poza przypadek jednostkowy. Osoba nie znająca praktycznie sztuk Wschodu, ale zaznajomiona bardzo dobrze z różnymi ich aspektami na podstawie literatury (do czego każdy badacz ma obowiązek) też jest w stanie (jak i w przypadku każdej innej tematyki) stawiać trafne hipotezy, aczkolwiek o większym stopniu ogólności i nie wyczerpujące zakresu badanej problematyki. Krytyczne podejście autorki do teorii ugruntowanej i jej metodologii wynika z przekona-

nia o obowiązku każdego badacza do stosowania jak najbardziej naukowych metod badań w klasycznym tego słowa rozumieniu. Poza tym proponowana przez twórców i zwolenników teorii ugruntowanej metodologii prowadzi do zwalniania badaczy z obowiązku zaznajamiania się z dorobkiem nauk (bo nie tylko socjologii) w zakresie, którego dotyczą jego zainteresowania badawcze realizowane w terenie na drodze badań biograficznych, a przynajmniej stwarza niebezpieczeństwo, iż będzie on czuł się zwolniony z tego obowiązku, a także, iż niepotrzebnie czy zbyt długo będzie „błądził”. Autorka nie podejmuje tu prób stawiania hipotez odnoszących się do ww. problemów wyłącznie z powodu, iż problematyka kultury fizycznej, a tym bardziej dalekowschodnich sztuk walki jest nowym przedmiotem jej zainteresowań. W przyszłości zamierza jednak podjąć badania z zakresy socjologii kultury fizycznej z wykorzystaniem techniki wywiadu narracyjnego i ma nadzieję, iż badania biograficzne zainteresują tych, którzy od dawna zajmują się tą subdyscypliną socjologii czy wręcz specjalizują się w niej.

BIBLIOGRAFIA

1. Brose H. G. (1990), *Czas życiowy i czas w życiu* [w:] Włodarek, Ziółkowski [red.], *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań, s. 297–312.
2. Cynarski W. J. (2000), *Sztuki walki budo w kulturze Zachodu*, Wydawnictwo UR, Rzeszów.
3. Cynarski W. J. (2003), *Stan badań humanistycznej teorii dalekowschodnich sztuk walki* [w:] Cynarski W. J., Obodyński K. [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki. Koncepcje i problemy*, Rzeszów, s. 24–42.
4. Cynarski W. J. (2004), *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Wydawnictwo WSP, Rzeszów.
5. Czyżewski M. (1996), *Generalne kierunki opracowania, wymiary analityczne* [w:] Czyżewski M., Piotrowski A., Rokuszewska-Pawełek A. [red.], *Biografia a tożsamość narodowa*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 45–52.
6. Denzin N. K. (1990), *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii: znaczenie a metoda w analizie biograficznej* [w:] Włodarek, Ziółkowski, op. cit., s. 55–69.
7. Dobrowolska D. (1987), *Wykorzystywanie autobiografii w socjologicznych badaniach nad pracą*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, s. 119–132.
8. Fisher W. (1982), *Time and Chronic Illnes: A Study of the Social Constitution of Temporality*, Berkley.
9. Glaser B. G., Strauss A. L. (1979), *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*, New York.
10. Hałas E. (1994), *Wprowadzenie* [w:] *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej. Charles H. Cooley, George H. Mead, Herbert Blumer*, Redakcja Wydawnictwa KUL, Lublin.
11. Helling I. (1985), *Metoda badań biograficznych*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3, s. 93–115.
12. Helling I. K. (1990), *Metoda badań biograficznych* [w:] Włodarek, Ziółkowski, op. cit., s. 13–37.
13. Kaźmierska K. (2004), *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny”, nr 1, s. 71–95.
14. Kohli M. (1985), *Die Institutionalisierung des Lebenslauf* [w:] „Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie”, nr 37, s. 1–29.
15. Konecki K. (1987), *Trajektorie „nowego” w organizacji przemysłowej*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, s. 199–206.
16. Konecki K. (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, PWN, Warszawa.
17. Kosiewicz J. (1989), *Filozofia kultury fizycznej w Polsce*, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie” t. 32.
18. Krawczyk B., Krawczyk Z. (1998), *Socjologia sportu* [w:] Krawczyk Z., Sowa K. Z. [red.], *Socjologia w Polsce*, Rzeszów.
19. Krawczyk Z. (1980), *Teoretyczne orientacje we współczesnej socjologii sportu*, „Studia Socjologiczne” nr 3.
20. Krawczyk Z. (1995), *Teoretyczne orientacje w socjologii kultury fizycznej* [w:] Krawczyk Z. [red.], *Socjologia kultury fizycznej*, AWF, Warszawa.
21. Obodyński K. (2003), *Podstawy teoretyczne humanistycznej nauki o sztukach walki* [w:] Cynarski W., Obodyński K. [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki. Koncepcje i problemy*, Rzeszów, s. 11–16.
22. Piotrowski A. (1998), *Ład interakcji. Studia z socjologii interpretatywnej*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
23. Prawda M. (1987), *Cykl życia jednostki a wartość pracy*, PAN, Wrocław.
24. Prawda M. (1989), *Biograficzne odzwierciedlenie rzeczywistości (o koncepcji badań biograficznych Fritza Schutze)*, „Studia Socjologiczne” nr 4, s. 81–98.
25. Riemann G., Schutze F. (1992), *„Trajektorie” jako podstawowa koncepcja teoretyczna w analizach cierpienia i bezładnych procesów społecznych*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 2, s. 89–109.
26. Rokuszewska-Pawełek A. (2002), *Chaos i przymus. Trajektorie wojenne Polaków – analiza biograficzna*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
27. Ross J. P. (1987), *Historie życia a zmiana społeczna: cztery pokolenia Finów*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, s. 107–117.

28. Schutze F. (1990), *Presja i wina: doświadczenia młodego żołnierza niemieckiego w czasie II wojny światowej i ich implikacje biograficzne* [w:] Włodarek, Ziółkowski, op. cit., s. 325–339.
29. Schutze F. (1997), *Trajektorie cierpienia jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej* [w:] „Studia Socjologiczne” nr 1, s. 11–55.
30. Szczepański J. (1973), *Odmiany czasu teraźniejszego: Metoda biograficzna*, Książka i Wiedza, s. 615–649.
31. Szczepański J. (1997), *Odmiany czasu teraźniejszego: Metoda biograficzna*, [za:] Malikowski M., Niezgodza M. [red.], *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*, t. II, WSSG w Tyczynie, Tyczyn, s. 363–383.
32. Tyszka A. (1973), *Komunikacja symboliczna jako jedna z funkcji sportu* [w:] Krawczyk Z. [red.], *Sport w społeczeństwie współczesnym*, PWN, Warszawa.
33. Włodarek J., Ziółkowski M. (1990), *Teoretyczny i empiryczny status metody biograficznej we współczesnej socjologii* [w:] Włodarek, Ziółkowski [red.], op. cit., s. 3–9.
34. Worach-Kardas H. (1987), *Metoda biograficzna a badania orientacji wobec czasu u ludzi różnych grup wieku*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, s. 133–144.

Key words: qualitative research, narrative interview, physical culture, sociology of physical culture, martial arts

SUMMARY

In sociology the biographical method was used for the first time in „Chicago school”. Empiricism close to anthropology and ethnography is characteristic of his school. Crowning of the property was the classical study „Polish peasant in Europe and in America” by Znaniecki and Thomas. Later, the interest in biographical method is indicated by Berger, Luckman, Thompson, Niethammer, Harre, Secord, Kohli, Bertaux, Shaw, Garfinkel, Cicourel, Denzin, Glaser, A. Strauss, Schutz and others. Biographical method accepts many forms and terminology: biography, autobiography, life stories, personal documents, interviews-especially narrative interview etc. This method concentrates on individual’s life, which is taken into account as a part of social reality but also as a sign of relations between the individual biographies and the society and processes as well.

Followers of different theoretical orientations are interested in biographical method, but the object of researches is varied. We have to distinguish “biography as a subject” – we ask about typical events in individual’s and group’s life, the structure. “Biography as a measure” – here the biographical information could answer all the questions.

Narrative interview is a technique of biographical methods. The essence of this interview is to receive information about life. It is a spontaneous narration, non- disrupted by intervention of researcher. The main aim is to present their life or just the part of their life.

For sociology of physical culture the most important objects of research are individuals who do professional athletics and eastern martial arts. Taking into account “biography as a subject”, sport’s career is going to be the most interesting for the researcher but also physical activity, importance attributed to physical activity and individual events in their life connected with sport’s or master’s careers should be included.

Dealing with “biography as a measure” researchers can ask and speak about problems. The position of physical activity in individual’s life and the attitude to this life sphere, motivation to physical activity and what kind of activity attitudes to their life should be defined.